

TIT HADTUDOMÁNYI ÉS BIZTONSÁGPOLITIKAI EGYESÜLET
BIZTONSÁGPOLITIKAI FÜZETEK

Dr. Endresz Ernő

AZ EURO-ATLANTI INTEGRÁCIÓ KATONAI FELTÉTELEI

BUDAPEST 1998

A TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesület kiadványa

Szerkesztő: Dr. Vámosi Zoltán

ISSN: 1418-95-93

Felelős kiadó:
TIT HABE, 1088. Budapest, Bródy Sándor utca 16.

Az euro-atlanti integráció katonai feltételei

Szinte általános jelenségként könyvelhetjük el Közép- és Kelet-Európa országaiban a védelmi szféra átalakulásának nehézségeit. Míg a politikában nyilvánvaló volt a demokrácia mint politikai, filozófiai és magatartás elfogadása, valamint intézményrendszerének kialakítása, a gazdaságban - bár jelentősen nagyobb nehézségekkel - a tulajdonosi váltás, a piac és verseny körülményeinek megvalósítása, addig a védelmi szférában az átalakulás megkésve, elnyújtottan, nem kevés problémával megy végbe.

Magyarországon - de a régió egészében is - a védelem elveinek és intézményrendszerének átalakítása a politikai és gazdasági élethez viszonyítva jelentős hátránnyal és rosszabb pozíciókkal kezdődött meg. A politikában és a gazdaságban ugyanis már a rendszerváltás előtt születtek kísérletek és kezdeményezések a polgári demokráciák és piacgazdaságok működési mechanizmusainak megismerésére és egyes megoldásainak átvételére. A védelem vonatkozásában ez nem történhetett meg. Ezért a politikai rendszerváltás pillanataiban nagy bizonytalanság volt tapasztalható abban a tekintetben, hogyan kellene a védelemmel kapcsolatos gondolkodást és a fegyveres erőket úgy alakítani, hogy azok megfeleljenek a kialakuló demokratikus politikai rendszer követelményeinek.

Így hazánkban az átalakulási kényszer indukálta reformlépések alapvetően két szempont szerint lettek meghatározva. Az objektív kényszer a gazdaság fájdalmas átalakításának következménye - a csökkenő teljesítményből eredő forráshiány - miatt fellépő, költségvetési korlátozás, a szubjektív kényszer pedig a nemzetállamok identitáskeresésének következménye volt, amely a másokétól eltérő megoldásokban és a katonai jelképek (egyenruhák, zászlók, kitüntetések) megváltoztatásában merültek ki.

A tanulmánynak nem feladata elemezni a rendszerváltáshoz kötődő átalakítások, változtatások eredményességét a védelmi szektorban.

Sokkal inkább feladata bemutatni azt a törekvést, amely egy határozottabb vonalvezetést és egy kialakuló új értékrendszert eredményezett a haderő átalakításában. Ez az értékrendszer pedig hazánk nyugati integrációs törekvéseiben fejeződött ki.

A Magyar Köztársaság második kormánya is megerősítette elődje álláspontját: Magyarország stratégiai célja az ország teljes körű integrációja az euro-atlanti közösségbe.

Integrációs szándékunk elsősorban az érdekek és az értékek közösségén, valamint a stabilitás igényén nyugszik. A fejlődést, a modernizációt jelentő Európai Unió-s tagságunkhoz elengedhetetlenül szükséges a NATO-tagság adta biztonsági garancia, ugyanakkor a gazdasági integrálódás nélküli NATO-tagságunk nélkülözné azt az anyagi háttérrel, mely a tagsággal járó követelmények teljesítésének forrása. Nyilvánvaló, hogy hazánk esetében a gazdasági és a katonai integrálódás

szorosan összefonódik.

Magyarország integrációs szándéka és törekvései azonban bonyolult feltételrendszer teljesülése során valósíthatók meg. E feltételrendszernek többek között politikai, gazdasági, jogi, katonai és egyéb területei vannak. A feltételek teljesítésének menete az elmúlt két-három évben intenzívebbé vált.

E tanulmányban az integráció katonai feltételei teljesítésének folyamatát kívánjuk vázolni, azokat a katonadiplomáciai, katonapolitikai, katonatechnikai lépéseket, amelyek biztosíthatják az euro-atlanti integrációt és a haderő reformját. Vizsgáljuk meg ezeket egy kicsit részletesebben.

Katonadiplomáciai lépések

Ezek körébe elsősorban azok a gesztusok és intézkedések sora tartozik, amelyek kezdetben a bizalomerősítést és a kapcsolatteremtést szolgáltuk, a későbbiekben pedig a kapcsolatok erősítését és kibővítését. A teljesség igénye nélkül elemezve e folyamatot első helyre kívánkozok az a döntés, amellyel csatlakozunk a hagyományos fegyverek korlátozására vonatkozó egyezményhez. Magyarország már a szerződés előkészítése során megtett mindent, hogy elősegítse a szerződés hatályba lépését és érvényesíthetőségét. Az 1990. november 3-án budapesti megállapodás rögzítette, hogy a Magyar Köztársaság 835 db harckocsival, 1700 db páncélozott harcjárművel, 840 db nehéz tüzérségi eszközzel, 180 harci repülőgéppel, 108 harci helikopterrel és 100 ezer fős hadsereggel rendelkezhet. Az ún. CFE (a hagyományos fegyverzetekről szóló) szerződés 1990. november 19-i aláírásától kezdődően a Magyar Honvédség az 1995. október 27-én végrehajtott utolsó megsemmisítésig a meghatározott összes kategóriában az engedélyezett határokon belül került, sőt páncélozott harcjárművek és repülőgépek esetében az előírásokat (azaz a csökkentést) túl is teljesítette.

A szerződés betartásának jelentős összetevője a teljesítés ellenőrizhetősége. A szerződés előírásainak végrehajtása során szoros kapcsolat alakult ki a NATO-államok fegyverzetellenőrzési központjaival. Európában az elsők között, 1990. május 1-vel a Honvédelmi Minisztérium háttérintézményeként megalakult a Haderő Csökkentési Információs és Ellenőrző Központ, mely kezdettől fogva szoros kapcsolatot tartott fent a szomszédos országok és a NATO-tagországok hasonló rendeltetésű szerveivel. Ezen túlmenően 1992 óta a Magyar Köztársaság egyoldalúan vállalta, hogy a kötelező évi egy ellenőrzés helyett öt értékelő látogatást hajlandó fogadni. A biztonság és bizalomerősítés vonatkozásában különös jelentőséggel bír a Nyitott Égbolt szerződés, melynek létrehozásában Magyarország aktív és kezdeményező szerepet vállalt. A szerződés megkötése óta hazánk számos alkalommal adott lehetőséget az egyezményben részt vevő országok számára megfigyelő repülések végrehajtására. Emellett vállaltuk, hogy kifejlesztjük, létrehozzuk és működtetjük a Nyitott Égbolt adatbázist.

Ezidőtájt intenzívebbé váltak azok a diplomáciai-katonadiplomáciai lépések, melyek az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével kívántak szorosabb kapcsolatokat létrehozni. Kiemelkedő közülük a magyar parlament honvédelmi és külügyi bizottságainak 1991-es kapcsolatfelvétele az Észak-atlanti Közgyűléssel. A NATO magas rangú politikai és katonai vezetőinek látogatása hazánkba. 1993 januárjában a magyar kormány hozzájárult, hogy a boszniai légtér repülési tilalmának ellenőrzéséhez a NATO felderítő gépei (AWACS) használhassák a magyar légteret.

Mivel az Észak-atlanti Tanács 1991. júniusi koppenhágai ülése leszögezte, hogy a kontinens biztonságát az "egymással összekapcsolódó intézmények és kapcsolatok hálózatának továbbfejlesztése szolgálja", így még azon év decemberében a római csúcs értekezleten létrehoztak egy új konzultatív fórumot, az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot (NACC), melynek munkájába meghívták a közép-kelet-európai térség kilenc országát. A NACC létrehozásának alapvető célja az volt, hogy megteremtse a politikai és biztonsági kérdésekről folyó konzultáció és együttműködés intézményes kereteit, mivel a térség országai egyre sürgetőbben vetették fel a biztonság garanciális problémáit. Az Észak-atlanti Együttműködési Tanács azonban nem elégítette ki a tagság elnyerésére pályázó országok igényeit, így nyilvánvalóvá vált, hogy a NATO keleti irányú bővítése elkerülhetetlen. A szövetség tagállamai azonban hangsúlyozták, hogy az új tagok felvételét meg kell előznie egy köztes megoldásnak.

A "Partnerség a Békéért" / Partnership for Peace - PFP / program bizonyult megfelelőnek a köztes megoldásra, melyet a NATO 1994. januári brüsszeli csúcstalálkozóján bocsátottak útjára." Egy gyakorlati program beindítását határoztuk el, amely alkalmas arra, hogy átalakítsa a NATO és az együttműködő államok közti kapcsolatokat. E program túlmutat a párbeszédre és együttműködésen, mert megteremt az igazi partnerséget: a Partnerséget a Békéért. Felhívjuk tehát a NACC-ban részt

vevő összes többi államot és az EBEE / Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet / többi országát, amely képes és kész részt venni a programban, hogy csatlakozzék hozzánk ebben a partnerségben.

A Partnerség a Békéért programban való tevékeny részvétel fontos szerepet tölt be a NATO bővítésére irányuló fejlesztési folyamatban.

- fogalmaz az állam- és kormányfők által aláírt nyilatkozat.

A felhíváshoz kapcsolódó keretdokumentum felsorolta a program általános irányait és az elérni kívánt célokat. Ezek csoportosítva a következők:

- A NATO az igények szerint segítséget nyújt az adott országban a védelmi költségvetés átláthatósága, a demokratikus ellenőrzés fokozása és a közös katonai gyakorlatok megszervezése tekintetében;

- lehetőséget teremt ahhoz, hogy az érintett országok együttműködjenek a békefenntartásban, a kutató-mentő műveletekben, valamint humanitárius segély nyújtásában.

Magyarország vállalta a békepartnerségi tagság összes feltételét.

Ezt követően a magyar fél összeállította majd 1994. június 6-án átnyújtotta a NATO-nak a magyar Felajánlási Dokumentumot / Presentation Document /, melyben konkrét katonai együttműködési feladatokat vállalt.

Bár a Partnerség a Békéért program nem nyújtott sem konkrét biztonsági garanciákat, sem pedig határozott ígéretet a NATO-tagság elnyerésére, az abban részt vevő országok és a NATO kapcsolata szorosabbá és intenzívebbé vált.

Az együttműködés politikai és katonai jelentőségének megfelelően a Magyar Köztársaság a NATO, az Észak-atlanti Közgyűlés és a Nyugat-európai Unió szerveivel való kapcsolattartás céljából Brüsszelben működtetett Atlanti Összekötő Hivatal vezetői tisztét nagyköveti rangra emelte, valamint a Hivatal keretei között tevékenykedő katonai csoport elsődleges feladatává a NATO katonai szerveivel való kapcsolattartást tűzte. Hazánk 1994-ben a partnerországok közül elsőként delegálta képviselőjét Mons-ba a Szövetséges Haderők Európai Főparancsnoksága / SHAPE / keretében működő Partnerségi Koordinációs Sejthez.

Mind a brüsszeli Összekötő Hivatal, mind pedig a mons-i képviselet nélkülözhetetlen missziót tölt be hazánk és a NATO közvetlen információcseréjében, a napi kapcsolat fenntartásában, valamint mindazon anyagok és adatok összegyűjtésében és hazaküldésében, melyek elengedhetetlenek a Magyar Honvédség átalakításában és integrációs felkészítésében.

A nemzetközi egyezmények és szerződések jellege miatt a katonadiplomáciai tevékenységhez soroljuk, bár jelentőségét tekintve bővebb kifejtést is érdemelne az a folyamat amit jogi / és intézményi / harmonizációnak nevezünk, és amely nagyon fontos hazánk és benne a Magyar Honvédség euro-atlanti szervezetekhez való illeszkedésben. Most mégis terjedelmi korlátok miatt csak két igen fontos területen végrehajtott jogharmonizációs lépést emelünk ki, úgy mint az egymás országában tevékenykedő fegyveres erők jogi státuszának tisztázását, valamint Magyarország és a NATO közötti minősített információk cseréjének szabályozását. Magyarország 1995 júniusában a partnerországok közül elsőként

írta alá azt a megállapodást, amely keretében lehetővé vált, hogy már 1995 nyarán egy magyar szakasz részt vehessen az Egyesült Államok területén megrendezett Cooperative Nugget elnevezésű PfP gyakorlaton.

A minősített információk cseréjére vonatkozóan hazánk biztonsági megállapodást írt alá a NATO-val, amely lehetővé teszi a szükséges dokumentumok, szabályzatok átvételét és alkalmazását.

Katonapolitikai lépések

A magyar védelmi intézményrendszer tekintetében a NATO részéről a legtöbb kritikai észrevétel az úgynevezett civil kontroll megvalósulása terén hangzott el. A nyugati partnerek ugyanis komoly hangsúlyt helyeznek a haderő polgári irányítására és demokratikus ellenőrzésére. Ennek jelentőségét külön kiemelték a Partnerség a Békéért Program keretdokumentumában, valamint az 1995. szeptemberében kiadott elsősorban a partnerországok informálására szánt - "Tanulmány a NATO bővítéséről" című dokumentumban. A tanulmányban a "civil kontroll" megvalósulása mintegy alapfeltételként fogalmazódik meg a felvételre aspiráló PfP-országok számára.

A Magyar Köztársaságban a demokratikus és polgári ellenőrzés és irányítás rendszere lényegében a

rendszerátvalósítással egyidőben alakult.

A Németh-kormány által kialakított honvédelmi kormányzat és legfelső szintű katonai vezetés - érthető módon - döntően politikai indíttatású volt.

Az 1989. évi XXXI. törvény - amely 1989. október 23-án lépett hatályba és formailag alkotmánymódosító törvény, mert az 1949. XX. törvény szerkezetét követve állapítja meg a Magyar Köztársaság alkotmányát - tételiesen ugyan jogi, intézményi keretet biztosít a fegyveres erők "civil kontrolljához", ugyanakkor a szervezeti- vezetési megosztás gyakorlatilag akadályozta a haderő cselekvőképességét.

A NATO illetékesek jelzései mellett a Magyar Köztársaság második kormánya is felismerte a változtatás szükségességét, és egy brit szakértői csoportot kért fel a hadsereg felső vezetési rendjének tanulmányozására.

A brit szakértői jelentés megállapításait is figyelembe véve kormányzati döntés született a 88/1995. számú országgyűlési határozat szellemében. Ennek megfelelően 1996. év folyamán intenzív tervező munkára került sor azzal a szándékkal, hogy a Magyar Honvédség Parancsnokságát átalakítsák a NATO katonai szervezeteivel hatékony együttműködésre kész Egyesített Vezérkarrá, miközben minden elemében érvényesíti a magyar nemzeti hagyományokat.

Ennek értelmében az 1997. szeptember 1-vel létrehozott Egyesített Honvéd Vezérkar az alábbi főbb szervezeti elemekből áll:

- ~ Főcsoportfőnökségek
- ~ Humán Főcsoportfőnökség
- ~ Felderítő Csoportfőnökség
- ~ Hadművelési Főcsoportfőnökség
- ~ Logisztikai Főcsoportfőnökség
- ~ Védelemtervezési Főcsoportfőnökség
- ~ Vezetési Főcsoportfőnökség

Vezérkar közvetlen szervek

- ~ Jogi és Igazgatási Csoportfőnökség
- ~ Vezérkari Titkárság
- ~ Különleges Művelési Igazgatóság
- ~ Tudományszervező Osztály
- ~ Titokvédelmi és Ügyviteli Osztály
- ~ Nemzetközi kapcsolatok és Protokoll Igazgatóság
- ~ Logisztikai Főigazgatóság

Az Egyesített Vezérkar közvetlen irányítása alatt működnek a haderőnemek vezérkarai / Szárazföldi csapatok és légi erők /, melyek az Egyesített Vezérkar logikai rendjét követve épülnek fel és működnek. A Honvéd Vezérkar ilyen irányú átalakítása és korszerűsítése a későbbiekben létrehozandó integrált Honvédelmi Minisztérium irányába teendő lépésként is szolgál.

A fegyveres erők reformjától és integrációs alkalmasságától elválaszthatatlan a védelmi tervezés reformja. Az országgyűlési határozat előírja, hogy a jövőben Magyarországon bevezetésre kerülő védelmi tervező rendszer a NATO-ban alkalmazott elvekkel összhangban legyen. E rendszer fő célja a védelmi költségvetés átláthatóságának erősítése, a védelmi célokra elkülönített pénzforrások hatékonyabb felhasználása, a hosszú és középtávú fejlesztés, a haderő alkalmazásának, feladatainak és felkészítésének, valamint fenntartásának megtervezése. A tervezési rendszer átalakításában felhasználják az amerikai Erőforrás Menedzselési Program tapasztalatait is.

A hazai védelmi szféra euro-atlanti integrációs felkészítésének folyamatában fontos szerepet tölt be az 1995. szeptemberében Budapesten létrehozott Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központ / BKNYK /.

A magyar fél az 1995. évi Egyéni Partnerségi Programjában / Individual Partnership Program - IPP / vállalta, hogy Budapest helyszínen létrehoz egy olyan regionális nyelvképzési központot, melynek feladata, hogy hazaiak mellett Közép-Kelet-Európa hadseregeinek tisztjei, valamint a védelmi szférában alkalmazott polgári vezetők és szakértők számára katonai szaknyelvet oktasson angolul, franciául és németül. Az intézmény létrehozásában jelentős szerepet játszott az a brit segítség, amely bizonyos nyelvilabor berendezéseket és tananyagokat, valamint szakértői támogatást nyújtott.

A BKNYK a nyelvoktatáson túl helyet ad a Demokratikus Ellenőrzési és Fegyverzetellenőrzési Központnak, mely a védelem vezető beosztású személyeinek, politikusainak és szakértőinek nyújt posztgraduális jellegű képzést a "civil kontroll" doktrinális, biztonságpolitikai, fegyverzetellenőrzési és leszerelési kérdésekben. Ez az intézmény hiánypótló szerepet tölt be azzal, hogy felvállalja a NATO-partnerek által oly sokszor és hangsúlyozottan hiányolt civil katonai szakértők képzését, akik a jövőben a magyar haderő demokratikus ellenőrzését és irányítását szakszerűen végzik majd.

Katonatechnikai megoldások

A Magyar Honvédség a honvédelmi tárca elgondolása és irányítása, valamint az Országgyűlés felügyelete mellett hajtja végre azon feladatait, amelyek elősegítik, hogy katonai szervezeteinek és infrastruktúrájának egy részével integrálódjon a NATO katonai szervezetéhez.

Mivel a folyamat elején nem született olyan konkrét dokumentum, amely a NATO-tagság elnyeréséhez szükséges feltételeket tételesen felsorolja, így a csatlakozni kívánó országok számára - így hazánknak is - csak azok az anyagok álltak rendelkezésre, melyek közvetett módon tartalmazták az elvégzendő feladatokat.

A Partnerség a Békéért program keretdokumentuma előírja az együttműködésben követendő célokat, melyek megvalósulása egyben a

NATO-hoz való intézményes / valóságos / csatlakozás feltételrendszerét is jelenthetik. Érdeemes ezeket a célokat tételesen felsorolni, hiszen folyamatosan történnek rájuk utalások:

- a) A nemzetvédelmi tervezés és költségvetési folyamat átláthatóságának megteremtése;
- b) A véderők demokratikus ellenőrzésének biztosítása;
- c) Olyan képesség és készenlét fenntartása, hogy az alkotmányos előírások figyelembe vételével az ENSZ és/vagy az EBESZ / Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet / égisze alatt folytatott műveletekhez hozzájárulhassanak
- d) A NATO-val való katonai együttműködés kapcsolatrendszerének megteremtése a közös tervezés, kiképzés és gyakorlatozás céljából annak érdekében, hogy növeljék képességüket békefenntartó, kutató és mentő, humanitárius és egyéb közös tevékenységben való részvételre;
- e) Olyan erők - hosszabb távon történő - kifejlesztése, amelyek jobban megfelelnek az Észak-atlanti Szövetség tagállamainak fegyveres erőivel való közös tevékenység követelményeinek.

Az idézett keretdokumentum előírja, hogy a programban résztvenni kívánó országoknak olyan felajánlást kell eljuttatni a NATO hatóságaihoz, amelyben megjelölik az együttműködés érdekében megteendő lépéseket, valamint mindazokat a katonai és egyéb lehetőségeket és eszközöket, amelyek a partnerségi tevékenységek során felhasználhatók. Ezen "Felajánlási Dokumentum"-on túl az egyes országok Egyéni Partnerségi Programot / IPP / dolgoznak ki minden évben a partnerségi programban való részvételük konkrét formáira, mértékére, tartalmára, erőire és eszközeire.

A magyar fél 1994. június 6-án nyújtotta át a magyar Felajánlási Dokumentumot a NATO-nak, amely az alábbi konkrét katonai együttműködési területeket tartalmazta:

- 1) Politikai, biztonság- és védelempolitikai együttműködés;
- 2) Az átláthatóság előmozdítása a nemzeti védelmi tervezésben és a költségvetési folyamatban, valamint a fegyveres erők demokratikus ellenőrzése;
- 3) A magyar légvédelem fejlesztése a NATO megfelelő szerveivel történő hatékony együttműködés érdekében
- 4) Olyan képesség és készenléti erő kialakítása - mindenek előtt a NATO-val való katonai együttműködés révén a közös tervezés, kiképzés és gyakorlatok terén, - hogy a Magyar Köztársaság hozzájárulhasson az ENSZ vagy az EBESZ hatáskörében megvalósuló mentő, humanitárius és egyéb békefenntartó műveletekhez;
- 5) Azon erők hosszabb távon történő kifejlesztése, amelyek alkalmasabbak az Észak-atlanti Szövetség tagállamai erőivel való közös tevékenységre;
- 6) Együttműködés a polgári védelem területén;
- 7) Az együttműködés kiszélesítése a NATO Tudományos Tanácsával.

A fentiekén kívül a Felajánlási Dokumentum kijelölte az együttműködésre szánt katonai szervezetek, létesítmények, emberi és anyagi erőforrások körét, úgymint: szárazföldi, légvédelmi és repülőalakulatok; békefenntartó erők és a fegyverzetcsökkentés szervei; védelmi kérdéseket tanulmányozó intézetek és katonai tanintézetek; egészségügyi, humanitárius intézetek; haditechnikai,

hírközlő, informatikai és térképészeti ügyekben kijelölt intézetek; beszerzési és eladási ügyekben illetékes hivatalok; gyakorlóterek és javító bázisok; belügyi szervezetek és tudományos ügyekben illetékes szervek vonatkozásában.

Az 1995. szeptemberében közreadott "Tanulmány a NATO bővítéséről" elnevezésű dokumentumban kifejtésre került, hogy a bővítéssel a Szövetség nem veszíthet a katonai hitelességéből, - azaz a csatlakozó országokkal a NATO ne híguljon fel. Ezért a csatlakozni kívánó országoknak katonatechnikai szempontból meg kell felelniük a kompatibilitás és az interoperabilitás követelményének.

Kompatibilitás és interoperabilitás

E gyakran használt két fogalom - melynek tartalmát és követelményeit elsődlegesnek és elengedhetetlennek tartjuk mind a haderő átalakítás, mind pedig az atlanti szövetséghez való kapcsolódás szempontjából - a szabványosítás fogalomrendszerébe tartozik. A szabványosítás fogalmát a NATO olyan dinamikus folyamatként fogja fel, mely magában foglalja az integráción belüli összes kapcsolódási szintet: "A szabványosítás a NATO-n belül az a folyamat, amely elősegíti a koncepciók, alapelvek, eljárások, tervek kidolgozását és ezzel elősegíti a kompatibilitás, az interoperabilitás, az egységesítés és a kicserélhetőség hatékony alkalmazhatóságát, a hadműveleti alkalmazás, az eljárás illetve az anyagi biztosítás területén.

A kompatibilitás megegyező, vagy hasonló képességet, közös kapcsolódási területeket, kicserélhetőséget, és kölcsönös alkalmazhatóságot jelent. A NATO hivatalos definíciója a következőképpen hangzik: a kompatibilitás az a képesség, amely biztosítja két vagy több eszköz, vagy technikai eszközök bizonyos részeinek ugyanazon környezetben, illetve azonos feltételek megvalósulása között történő kicserélését vagy működtetését, vagy kölcsönös zavarának kizárhatóságát. A kompatibilitás tehát a NATO szabványosítás fogalmkörébe az első / kezdő / fogalma. Ebben a rendszerben a következő, a szabványosítás egy magasabb szintje az interoperabilitás követelménye.

Az interoperabilitás együttműködési képességet jelent, mégpedig a szervezetek, személyek, partnerekkel és szövetségesekkel való megértését, azonos cselekvését,

közös fellépését, együttgondolkodását és együttes - korlátozás nélküli - alkalmazását jelenti. A szabványosítás ezen szintje alapvető követelmény a szövetségen belül azon kijelölt fegyveres erőkkel, csapatokkal és szervezetekkel szemben, amelyek a NATO közvetlen alárendeltségében vannak. Természetesen ezek a követelmények érvényesek azokra a nemzeti szervezetekre, csapatokra is, amelyek a Békepartnerség keretében működnek együtt NATO-szervezetekkel, csapatokkal.

A kölcsönös cselekvés és működtetés követelményeinek területeit a NATO már 1994-ben meghatározta és a partnerek tudomására hozta.

A Magyar Köztársaság 1995. januárjában készítette el válaszáat, amely alapján indulhatott el az a munka, mely a Magyar Honvédséget katonatechnikai szempontból felkészíti a partnerségi, valamint egy későbbi szövetségi feladatok ellátására. A definíciók tehát elvárásokat, sőt követelményeket határoznak meg.

A legelső és legfontosabb feladat és alapfeltétel a kompatibilitás megteremtése a szellemi szférában. A szellemi kompatibilitás tartalmazza az elvek és eljárások azonosságát, a tervezési és döntéshozatali rendszerek összehangolását, a kommunikáció és az együttműködés lehetőségének megteremtését, a szervezési, felkészítési, alkalmazási rendszerek adaptálását. A szellemi kompatibilitás a leginkább időigényes és legkevésbé költségigényes terület, melynek kulcstényezője a humán szektor.

Mit jelent ezek szerint a haderő átalakítása a humán szféra vonatkozásában?

A humán szféra vonatkozásában a haderő átalakítása azt jelenti, hogy a Magyar Honvédség személyi állománya struktúrájában, szolgálati viszonyaiban, képzettsége és felkészítése vonatkozásában mind a hazai, mind a nemzetközi követelmények szerint modern professzionális erőként alakuljon ki. Nyilvánvaló tény, hogy a haderő modernizációja terén a haderő személyi állományának állapota meghatározó kérdés. Ezen belül is az egyik legfontosabb az, hogy a személyi állományon belül milyen arányok szerint oszlik meg a tiszt,

tiszthelyettesi, szerződéses és sorállomány létszáma.

Egy erősen kerethadsereg vonatkozásában - és a tervek szerint a Magyar Honvédség ilyen lesz, - a hivatásos állomány aránya a legénységi állományhoz viszonyítva magas, hiszen a jól képzett hivatásos állományt mindig készenlétben kell tartani, pótlásuk jóval nehezebb, mint a legénységé. Szakértői körökben élénk vitát kelt a tiszti és tiszthelyettesi létszamarányok kérdése. Az elmúlt negyven év tipikus hadsereg-szervezési elve az volt, hogy szakmai és emberi szempontból igazán csak a tiszt a megbízható, így a lehető legalacsonyabb beosztásokat is tiszti helyekké nyilvánítottak. Ezzel mind szakmailag, mind társadalmilag leértékelték a tiszti hivatást. Ezen a helyzeten kívánt változtatni a haderő átalakítását célzó országgyűlési határozat.

A Haderőreform - 95 néven ismert, és egészében meglehetősen szakszerűtlennek tartott határozat a létszamarányok terén helyesen jelölte meg a jövő követelményét, mely szerint a tiszti állományt csökkenteni, a tiszthelyettesi állományt pedig jelentősen növelni szükséges. Napjainkban azonban újra megerősödött az a nézet, hogy a tiszthelyettesi állománykategóriában mutatkozó utánpótlási és felkészülési problémák miatt a tiszti létszamarányokat kell növelni és velük pótolni a hiányzó tiszthelyetteseket.

Hangsúlyoznunk kell, hogy ez az elképzelés erősen vitatható, hisz modernizációs folyamat ellen hat. Ez a megoldás tovább akadályozná a tisztikar társadalmi középosztálybeli szerepének megerősödését, egyben elvesztené kompatibilitását a nyugati hadseregek tisztikarával. A tisztikar alá rendelt tiszthelyettesi és sorállomány nem rendelkezik sem a tisztek intellektuális szaktudásával, sem pedig professzionális felelősségével. Ők az erőszak alkalmazásának, nem pedig a kezelésének a szakemberei - véli Huntington

/ A katona és az állam /.

A legénységi állomány vonatkozásában az a megcélzott távlati állapot, mely szerint a szerződéses katonák arányát növelni kell, és majdan meg kell teremteni az önkéntes haderőt, a sorszolgálat kilenc hónapra csökkentésével közelebb hozza a végrehajtást. Az ennyire lerövidült sorkatonai szolgálati idő már nem elegendő arra, hogy a sorozott állományt kvalifikáltabb katonai feladatokra készítsük fel. Kívánatosná válik, hogy a személyi állomány és a technika kezelésére rendszeresített beosztásokat egyre nagyobb mértékben töltsük fel szerződéses katonákkal.

Ezek után eljutottunk oda, hogy megvizsgáljuk: a magyar haderő modernizációs átalakítása és nemzetközi szerepvállalása milyen felkészültségi követelményeket támaszt a személyi állománnyal szemben. Bár a követelmények jó része nyomon követhető az előző rész vizsgálódásaiból, néhány általánosítható következtetés levonható:

- a haderő reformja, modernizációja és integrációs felkészülése jelentős változásokat jelent a teljes személyi állomány körében. A megváltozott, illetve folyamatosan változó helyzet folyamatosan változó állományt tételez fel;
- változások támasztotta követelmények annak függvényében differenciálódnak, hogy mely állománykategóriának milyen mértékű a felelőssége a védelmi szférában;
- követelmények teljesülése viszonylag hosszabb időszakot ölel fel és ennek a folyamatnak lesznek nyertesei és vesztesei, hősei és áldozatai egyaránt.

Konkrét követelmények és megvalósításuk folyamata

a) Interkulturális kommunikáció

A magyar haderő átalakításának fontos tényezője a NATO és PfP országok hadseregeivel való együttműködés lehetőségeinek a kiszélesítése. Ez pedig egymás kölcsönös megértése nélkül elképzelhetetlen. Az első és legfontosabb lépésként ki kell alakítani a magyar tisztikar, majd később a tiszthelyettesi és legénységi állomány kommunikációs képességét, amely nem pusztán két vagy több személy közötti megértés kérdése, hanem különböző nemzetek, különböző kultúrák találkozásának problémái. Így ez nem csak nyelvi kérdés - az, hogy milyen rövid idő alatt és milyen mélységben vagyunk képesek elsajátítani az együttműködés standard angol / francia / nyelvet, - de azt is jelenti, hogy a nyelvtudás mellett meg kell ismerni az alkalmazott szakmai fogalmak pontos tartalmát is, mert enélkül értjük ugyan a nyelvet, de nem tudjuk mit akar a másik.

Ehhez széles körűvé kell tenni az idegen nyelvi képzést, és továbbképzést. A hagyományos / tanintézeti / nyelvképzési formák már nem bizonyultak elegendőnek, hiszen az időközben megkezdett NATO-Békepartnerségi katonai gyakorlatok során a résztvevő állomány számára elengedhetetlen volt

a nyelvi készség bizonyos szintje. Bár e gyakorlatokra a fontos beosztásokban dolgozó magyar tisztek elsősorban a nyugati katonai tanintézetekben végzetkekből kerültek ki, de az együttműködés szélesedésével növekedett az igény a nyelvtanfolyamok bővítésére. A hiány enyhítéséhez időben és érdemileg járul hozzá a Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központ - azonban bővíteni kellett a csapatok nyelvi alapképzésének lehetőségeit is. Ilyen céllal indult be 1996. márciusában öt helyőrségben a regionális nyelvképzési program, melyhez az Egyesült Államok budapesti nagykövetsége anyagiakkal is hozzájárult.

A szellemi kompatibilitás elérése útján fontos tényező a NATO által alkalmazott fogalmak, elvek és eljárások megismerése. Ennek elérését tette lehetővé a Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoportjának létrehozása, illetve az ott szervezett előkészítő munka, mellyel sikerült megszerezni, lefordítani és oktatásra előkészíteni azokat a dokumentumokat, melyek a legfontosabb elveket és eljárásokat tartalmazzák.

b) Kommunikáció híradóeszközökön keresztül

A híradóeszközökön keresztül megvalósuló kommunikációnak két feltétele van. Az egyik, hogy a NATO-szövetségesekkel való együttműködésre

kijelölt csapatok képesek legyenek létrehozni és fenntartani kétirányú összeköttetést kompatibilis híradó eszközökkel. Ez technikai probléma. A másik feltétel viszont a NATO híradó-forgalmazási rendszabályainak és terminológiájának alkalmazása. Ez viszont felkészítési, kiképzési probléma, melynek megoldása érdekében mind a parancsnoki és törzskiképzésben, mind az átképző tanfolyamokon, mind pedig a tanintézeti képzésben tananyagként szerepel a híradó eszközök kezelése és a forgalmazási szabályok elsajátítása.

c) Térképészeti és tájékozódási rendszabályok

A parancsnoki és törzsmunka elengedhetetlen feltétele, hogy megismerjék és elsajátítsák a NATO-ban alkalmazott katonai egyezményes jeleket és jelzéseket.

d) Kutatás-mentés és humanitárius feladatok

A katonai hierarchiában elfoglalt helye szerint különböző mértékben mindenkinek meg kell ismernie, illetve el kell sajátítania a Kutató-mentő és humanitárius célú műveletek feladatainak megoldását. A tevékenységi formák elsajátítására és gyakorlására a hivatásos állományban az átképző tanfolyamokon, illetve a NATO-PfP gyakorlatok felkészülési időszakában, a legénységi állományban pedig a kiképzés során van jelentősége.

e) Kölcsönösen alkalmazott reptéri eljárások

Biztonsági okokból azokon a reptereken, amelyeket békefenntartási / humanitárius / kutató-mentő feladatokra bocsátanak rendelkezésre, közös szabványokat és eljárásokat kell használni. A képzés, átképzés és felkészítés során a csapatok állományának meg kell ismernie azokat a harceljárásokat, melyeket az átalakított haderő gyorsreagálási, reagáló valamint főerői alkalmaznak a műveleteik során. E feladatok ellátására a Magyar Honvédség alegységparancsnokai számára különböző felkészítő tanfolyamok indultak.

A haderő átalakítását és interoperabilitását célzó szándékkal 1996. szeptember 1-vel, - a katonai tanintézetekben megkezdődött a kétféle oktatás. Ez azt jelenti, hogy a főiskolai, egyetemi hallgatók a hagyományos tematika mellett, bővülő tananyaggal NATO-orientációs képzést kapnak a

karoknak, illetve szakoknak megfelelő tartalommal.

A kétféle oktatást az tette lehetővé, hogy a katonai tanintézetek oktatási szakembereket delegáltak

az Euro-atlanti Integrációs Munkacsoportba, ahol a rendelkezésre álló források alapján összeállíthatták a NATO-orientációs tematikát.

A hazai képzés, átképzés, felkészítés szervezett keretei mellett nem szabad elfeledkeznünk azokról a képzési lehetőségekről, amelyeket a különböző NATO-országok tanintézetei nyújtanak a Magyar Honvédség tisztjei számára.

A kezdeti nyelvtanfolyami képzési formák folyamatosan bővültek az összefegyvernemi, szakmai és vezetési tanfolyamokkal, felsőfokú és vezérkari képzéssel.

A követelmények megismerése, az együttműködés, és együttalkalmazás tapasztalatainak elsajátítása terén kiemelkedő jelentőségűek a NATO-PfP gyakorlatok. Ezekben a többnemzetiségű törzsvezetési, illetve kiképzési jellegű gyakorlatokon azokat a katonai feladatokat, harctevékenységeket tervezik és gyakorolják, amire a Partnerség a Békéért program szerveződött: válságrégiókban való együttes fellépés, békebetartás, békebiztosítás, békefenntartás, kutató-mentő és humanitárius feladatok végzése.

A helyzet néha természeti katasztrófával is bonyolított, ilyenkor a békefenntartás mellett a katasztrófasúlyította területen kutató-mentő akciókat és humanitárius tevékenységet is gyakorolnak a résztvevő nemzetek katonai egységei. A gyakorlatok lényege az, hogy a feladatot végrehajtó többnemzetiségű csapatok irányító törzsének összehangolt munkája és a végrehajtó egységek együttműködése megvalósuljon.

A műveletek általában azonos vagy hasonló fiktív helyzet beállításával, illetve azok variációival folynak: egy adott országban - vagy több országban - nemzetiségi alapon kiéleződött konfliktus harctevékenységgé fajult, melynek megszüntetésére, a felek szétválasztására, a harc befejezésére, a béke helyreállítására és fenntartására az ENSZ / vagy EBESZ / felkérte a NATO és a PfP-országokat. E gyakorlatok katonai-szakmai újszerűségén túl számunkra a haderő demokratikus ellenőrzése és társadalmi nyilvánossága szolgálatának professzionális megszervezése is újdonságként hatott. Néhány szóval jellemezve a teljesség igénye nélkül:

a) A műveletet irányító parancsnokság Látogatók és Megfigyelők Irodáját / LMI / működtet az alábbi feladatokkal: - a látogatók / hazai és külföldi, állami, politikai és katonai vezetők, önkormányzati képviselők / meghívása, tájékoztatása a folyó eseményekről, helyszínek bemutatása; - megfigyelők / külföldről akkreditált katonai szakértők / tájékoztatása a gyakorlat szakmai kérdéseiről, lefolyásáról, a nemzetközi egyezmények betartásáról. Az LMI a meghívottak számára szóbeli tájékoztatást, információs csomagot és helyszíni szemléltetést biztosít.

b) A széles körű társadalmi nyilvánosság érvényesülését szolgálja a Sajtó- és Tájékoztató Központ / STK / azzal, hogy információt és munkalehetőséget biztosít a hazai és külföldről akkreditált írásos és elektronikus média képviselőinek. Az STK rendszeres időközönként közleményeket bocsát ki, sajtótájékoztatókat szervez, a műveletek helyszínére kíséri az újságírókat. A Sajtóközpont csapatújság kibocsátásával a műveletekben résztvevő állomány tájékoztatását is megoldja. Mivel az interoperabilitás egyik fő eszköze a PfP-gyakorlatokon való részvétel, ezért a Magyar Honvédség igen aktív tevékenységet folytat mind a felkészítés, mind pedig a részvétel terén. Így 1995 és 1996 folyamán magyar személyek, illetve alegységek részvételével tíz PfP-gyakorlat került megrendezésre. Ezek sorából magyar szempontból kiemelkedő jelentőségűek a hazai szervezésű Cooperative Light '95, illetve a Cooperative Chance '96 fedőnevű gyakorlatok. Az utóbbi fontosságát az is jelzi, hogy a NATO területén kívül először került sor légierő kutató-mentő, illetve humanitárius célú komplex gyakorlatra. Szakmai szempontból további nagy jelentőséget tulajdonítunk az 1996. márciusában az NSZK-beli Euskirchenben lebonyolított Compact Guard '96 összhaderőnemi törzsvezetési gyakorlatoknak, hiszen ez alkalommal részünkről egy tábornok és 12 főtiszt vett részt és gyakorolt fontos beosztásokban az összhaderőnemi egyesített alkalmi kötelék vezérkarában. Az "Egyesített Alkalmi Harci Kötelék" / Combined Joint Task Force - CJTF / koncepciója a délszláv válság megoldására irányuló erőfeszítések közepette / 1994 / született meg a NATO-ban, mint olyan eszköz, amely megkönnyíti a szükséghelyzetekre tervezett műveletek végrehajtását, beleértve a szövetségen kívüli országokkal közösen végrehajtott műveleteket is.

A többnemzetiségű békefenntartó erőkkel való együttműködés, illetve ezen kötelékekben való részvétel valóságos / éles / helyzete a vártnál hamarabb érkezett meg számunkra Magyarországon IFOR-ban és SFOR-ban való szerepvállalásával.

Közismert, hogy a magyar Alkotmány szerint a Parlament illetékes az idegen fegyveres erők Magyarországon való átvonulásával, ideiglenes állomásoztatásával kapcsolatban állást foglalni.

A Magyarország által felkínált lehetőséget 12 nemzet vette igénybe.

Az elhelyezési, ellátási feladatok, valamint az ország területén áthaladó közúti, vasúti és légi forgalom menedzselése rendkívül feszített munkát igényelt.

A feladat megoldása érdekében:

- az igénybe vett katonai ingatlanokban állomásozó magyar alakulatok jelentős átcsoportosítására volt szükség;
- a Magyar Honvédség készleteiből jelentős mennyiségű - elsősorban elhelyezési - készleteket kellett mobilizálni;
- a polgári szolgáltatások széles skálájára került sor / szállítás, építés, rakodás, üzemanyag-ellátás, mosatás /;
- ugyanakkor a vendégek a fejlett magyar élelmiszeripar kínálatát alig veszik igénybe / csak pékárut és ásványvizet szereztek be a helyszínen - legalább is kezdetben /,

Az IFOR-erők ellátási, biztosítási, szolgáltatási igényeinek koordinálására Logisztikai Igazgatóság jött létre és működik sikeresen.

Az IFOR rendelkezésére bocsátott Magyar Műszaki Kontingens / MMK / felállításának és működtetésének tapasztalatai rendkívül fontosak a jövő hasonló helyzetei kezelésében.

A magyar jogrendszer alapján az MMK állománya csak önkéntesekből állhat. Így az állomány toborzása és összeállítása jelentős gondokat okozott, mivel a pályázóknak csak mintegy 15 százaléka bizonyult alkalmasnak. Ez előrevetíti annak a veszélyét, hogy egy előzetesen kiválasztott békefenntartó tartalék kialakítása nélkül hasonló felkérés estén a szükséges szervezet összeállítása komoly gondot jelentene.

A kompatibilitás és az interoperabilitás megteremtése terén fontos szerepe volt annak az ideiglenes munkacsoportnak, amely azzal a céllal alakult, hogy tanulmányozza a fejlett nyugati demokráciák hadseregeinek szervezeti, vezetési, felkészítési és fejlesztési rendszerét, az elemzések és tapasztalatok felhasználásával járuljon hozzá a haderő hosszú távú reformjához, valamint a NATO katonai szervezeteivel való együttműködéshez. Az Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport működésének másfél éve alatt többszáz dokumentumot fordított le és segítette a Magyar Honvédség sokirányú integrációs felkészülését.

A Magyar Köztársaság - és benne a Magyar Honvédség - euro-atlanti integrációs erőfeszítéseinek sikerét ismerte el a NATO azzal, hogy a tizenhat tagország vezetőinek 1997. év júliusi madridi csúcsertekezlete hazánkat - Csehországgal és Lengyelországgal együtt - csatlakozási tárgyalásokra hívta meg. A NATO-csatlakozás szándékát 1997. november 16-án népszavazás erősítette meg.

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a szűkös költségvetési lehetőségek ellenére - elsősorban a kevésbé költségigényes területeken - jelentős és eredményes előrelépés tapasztalható a Magyar Honvédség euro-atlanti integrációs felkészítés terén. Jelen tanulmány csak az átalakítás és az integrációs folyamat összefüggéseit és a feladatok legmarkánsabb összetevőit tudta sorra venni a teljesség igénye nélkül, hiszen a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség különböző munkaterületein, a kutatóintézetekben, tudományos és oktatási intézményekben folyó szerteágazó és alapos műhelymunka eredményeit nem képes összefogni, csak elismerni: ezen műhelymunkák és végzőik nélkül az egyes - nagyobb figyelmet kapott - struktúrák eredményessége és sikere nem létezne.